

Походження терміна «шляхта»

В одних землях їх називали лицарями, в інших — боярами, згодом цих людей почали кликати панами або навіть загадковими «нобілями», хоча подекуди щодо них вживали старовинне слово «зем'яни». Проте всі вони — поляки, литовці та українці, католики, протестанти та православні, багаті, незаможні та ледь не жебраки — увійшли в історію під єдиним, узагальнювальним визначенням — шляхта. Цей термін відомий кожному, кого цікавить минуле східноєвропейських країн, але звідки ж прийшло це загадкове слово і що воно означає? Для яких народів воно є рідним, а для яких привнесеним? Чи є в ньому певний особливий підтекст? І, нарешті, яке смислове навантаження воно має? Тривалий час філологи та історики намагалися знайти відповіді на ці питання.

Вчені вважають, що сам термін може походити від давніх верхньонімецьких слів *slahta*, що означало «рід», або *die Schacht* — битва. Вони перегукуються з сучасними німецькими: *schlagen* — боротися, битися, колоти та *das Geschlecht* — родина, стать, рід. У Чехії та Словаччині поняття *šlechta* означало дворянський статус, а вже звідти, певно, і потрапило до Польщі. Адже саме від чехів поляки запозичили такі ключові слова політичної культури, як *krol* — король, *sejm* — з'їзд можновладців, *obywatel* — громадянин, *herb* — лицарська емблема, *pan* — вельможа, особа, яка мала право здійснювати суд. Можливо, це поняття виникло від слів «з ляхів», зокрема так вва-

жав І. Франко. Уже під час правління Казимира Великого у Польщі (1310—1370 рр.) термін «шляхта» означав, хоча й не чітко, певний соціальний статус.

Саме ж поняття, напевне, поєднувало значення «родовитість» та «військова доблесть і майстерність», що були типовими рисами європейського лицарства. Наприклад, протягом XIII ст. у Польщі дорослі чоловіки цілих сіл за мужність у боях отримували шляхетський титул, хай і нижчий від аристократів.

Попри те що шляхтичі належали до наймолодшого суспільного стану Польського королівства (його остаточно оформлення закінчилося лише на початку XVI ст.), вони щиро вірили у своє стародавнє походження. Шляхта вважала себе окремим народом, який не мав нічого спільного з польським селянством або міщанством. Недарма І. Я. Франко 1881 р. склав сонет «Чого ти, хлопе, вбравсь у стрій лицарський...»

Серед дворянських істориків довгий час була дуже популярною так звана «теорія навали». Стверджувалося, що певні войовничі племена свого часу завоювали мирні слов'янські народи та заснували могутню державу на березі Вісли. Це й були предки гордих, народжених воювати шляхтичів, відповідно підкорений ними люд відтоді приречений на тяжку селянську працю. У XIX ст. подібні погляди висловлювали такі польські вчені, як В. Шайноха, Ю. Сенківський, В.-А. Машеєвський, Ф. Пекосинський. Вони виводили шляхту з різних племен, від давньоскандинавських до кавказьких, однак усі як один були переконані в тому, що дворяни в Польщі утворилися з окремої етнічної спільноти. Тут немає нічого дивного, оскільки надто популярними на той час були ідеї норманського завоювання Англії та варязького впливу на Київську Русь.

Самі шляхтичі свято вірили в те, що беруть свій початок від давнього племені сарматів, яке прийшло в Європу з Середньої Азії. Виводити себе з античного коріння взагалі було притаманним для цих латинізованих дворян, крім того, їм надто вже кортіло вважати себе потомками суворих, безжальних до ворогів завойовників. Античні автори, праці яких ретельно вивчалися у тогочасних навчальних закладах, непрозоро вказували на наявність у Східній Європі загадкової країни — Сарматії. Звичайно, шляхта, яка шукала своє місце в давньоримській системі координат, натхненно ухонила за ці свідощтва та оголосила себе тими самими «сарматами». Так званий «сарматизм» взагалі став

